

Πόλεμος και Πολιτική

Μάθημα 2^ο: Αρχαιότητα. Ο πόλεμος στην εποχή του χαλκού.
3η χιλιετηρίδα – 1η πριν το έτος μηδέν.

Γεώργιος Μαργαρίτης, Καθηγητής
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Μάθημα 2^ο

Χρονολογικό πλαίσιο:

3η χιλιετηρίδα – 1η χιλιετηρίδα πριν το έτος μηδέν.

Αρχαιότητα.

Ο Πόλεμος στην εποχή του Χαλκού.

Περιεχόμενα μαθήματος

1. Η περίοδος των μεγάλων κρατών και της συγκρότησης της στρατιωτικής αριστοκρατίας.
2. Η “ομηρική παρεξήγηση”
3. Ο πόλεμος στους σκοτεινούς αιώνες (9ος – 8ος αι. π.Χ).
4. Η επανάσταση των πολιτών – Πόλις.
5. Ειδική Βιβλιογραφία.
6. Ασκήσεις Αυτοαξιολόγησης.

Σκοπός μαθήματος

Αν και οι γνώσεις μας πάνω στην κοινωνική διάρθρωση και τη συγκρότηση των κρατικών δομών σε αυτήν την απομακρυσμένη χρονικά περίοδο είναι σχετικές και περιορισμένες, μπορούμε να κάνουμε μερικές διαπιστώσεις πάνω στον τρόπο που συνδέονταν ο πόλεμος και η πολιτική.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1^η ενότητα

**Η περίοδος των μεγάλων κρατών και της
συγκρότησης της στρατιωτικής αριστοκρατίας.**

Αίγυπτος και Μεσοποταμία

- Η περίοδος χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία μεγάλων κρατών στο χώρο της σημερινής Μέσης Ανατολής, κυρίως κατά μήκος μεγάλων ποταμών (Αίγυπτος, Μεσοποταμία).
- Η σύνθετη κρατική μηχανή που δημιουργείται έχει προφανώς σχέση με την ανάγκη κεντρικής διαχείρισης των αρδευτικών συστημάτων, τη συλλογή, αποθήκευση και κατανομή του αγροτικού προϊόντος.
- Το πλεόνασμα – η επιπλέον των αναγκών για διατροφή των γεωργών παραγωγή – πρέπει να ήταν οπωσδήποτε σημαντικό καθώς επέτρεψε τη δημιουργία ισχυρών κοινωνικών χώρων μη άμεσα συνδεδεμένων με την παραγωγική διαδικασία.

Η χρήση του αλόγου και του τροχού

- Δύο τεχνικές καινοτομίες ήταν οι προσθήκες αυτής της περιόδου στο πεδίο της στρατιωτικής σύγκρουσης. Και οι δύο προϋπέθεταν πλεόνασμα πόρων και πλεόνασμα χρόνου για να αναπτυχθούν.
  - Το πρώτο ήταν η χρήση του αλόγου στις μεταφορές και
  - η δεύτερη ήταν η χρήση του τροχού.
- Ο συνδυασμός έδωσε τα **πολεμικά άρματα**, το βασικό όπλο της στρατιωτικής αριστοκρατίας αυτήν την περίοδο.

Η στρατιωτική αριστοκρατία

- Η στρατιωτική αριστοκρατία ήταν το πρώτο “επαγγελματικό” στρατιωτικό σώμα.
- Στις περισσότερες των περιπτώσεων ήταν στενά συνδεδεμένη με τον κεντρικό πυρήνα της πολιτικής εξουσίας.

Επαγγελματίες πολέμου

- Η διατήρηση δυνάμεων εκατοντάδων πολεμικών αρμάτων,
- η συντήρηση των αλόγων που χρειάζονταν για την χρήση τους,
- η εκπαίδευση ικανών ηνίοχων για την χρήση τους στα πεδία των μαχών και πολεμιστών με εξαιρετικές δεξιότητες – είτε πολεμούσαν με τόξο, είτε με ακόντια –

προϋπέθετε πραγματικούς επαγγελματίες του πολέμου απόλυτα αποσυνδεμένους από την καθαυτό παραγωγική διαδικασία.

Ύπαρξη ισχυρών κρατών και αντίστοιχων πολεμικών μηχανών

- Η πολεμική αυτή μηχανή απορροφούσε οπωσδήποτε μεγάλο ποσοστό του όποιου παραγωγικού πλεονάσματος προέκυπτε. Η απόσπαση αυτού του πλεονάσματος από τους παραγωγούς (μέσω φορολογίας λ.χ.) και η εκτροπή του σε διοικητικές ή στρατιωτικές δαπάνες προϋπέθετε την ύπαρξη ισχυρών κρατικών δομών και μηχανισμών.
- Τα ισχυρά κράτη στην Μεσοποταμία, την Αίγυπτο, τα ισχυρά ανάκτορα του μυκηναϊκού πολιτισμού στην Ελλάδα, μαρτυρούν τις περίπλοκες πολιτικές δομές που εξυπηρετούσαν αυτή τη μορφή πολέμου.

2^η ενότητα

Η “ομηρική παρεξήγηση”

Η “ομηρική παρεξήγηση” 1/2

- Τα ομηρικά έπη αποτελούν σύνθεση παραδόσεων, μύθων, αφηγήσεων με υλικό που ανάγεται σε προηγούμενους – ως προς την καταγραφή και την τελική μορφοποίηση των επών – αιώνες.
- Στην εποχή του Ομήρου (8ος αι. Π.Χ.) οι ισχυρές βασιλικές εξουσίες έχουν εκπέσει και οι ηγεμόνες είναι τοπικοί άρχοντες που ανήκουν στο πιο ισχυρό από τα ισότιμα αριστοκρατικά γένη.
- Αυτό δεν εμποδίζει τους ραψωδούς της εποχής να αποδίδουν σε αυτήν την περιορισμένης εμβέλειας εξουσία διαστάσεις που δανείζονται από το παρελθόν, από την εποχή των ισχυρών βασιλείων και των αρμάτων.

Η “ομηρική παρεξήγηση” 2/2

- Εκεί οφείλεται η παρουσία αρμάτων στις αφηγήσεις των ομηρικών μαχών αλλά και η άγνοια της πολεμικής τους χρήσης.
- Στον Όμηρο τα άρματα είναι περισσότερο μεταφορικά μέσα παρά μηχανές πολέμου.
- Ο πόλεμος δεν είναι παρά άθροισμα “μονομαχιών” μεταξύ των εκπροσώπων των ισχυρών οικογενειών (γενών).

3^η ενότητα

Ο πόλεμος στους σκοτεινούς αιώνες (9^{ος} – 8^{ος} αι. π.Χ)

Πόλεμος με στόχο την αρπαγή

- Ο πόλεμος παίρνει τις διαστάσεις της πολιτικής εξουσίας.
- Μικρές οικογενειακές ενότητες (γέννη) αλληλομάχονται για περιορισμένους στόχους και οφέλη.
- Ο στόχος είναι κυρίως η **αρπαγή, ως στοιχείο σχεδόν του οικονομικού συστήματος (ανταλλαγές).**

4^η ενότητα

Η επανάσταση των πολιτών – Πόλις

Το πρόσθετο γεωργικό πλεόνασμα βάση ισχυρών πολιτικών εξουσιών

- Προοδευτική διάδοση – επέκταση της γεωργίας, βελτίωση των μεθόδων της, αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων.
- Η βελτίωση της παραγωγής δημιουργεί δυνατότητα πρόσθετου πλεονάσματος και κατά συνέπεια μπορεί να στηρίξει σε μικρότερη έκταση ισχυρές πολιτικές εξουσίες.

Δημιουργία κοινού συμφέροντος των πολλών ιδιοκτητών γης

- Η πιο εντατική επίδοση στην γεωργία – σε βάρος της κτηνοτροφίας και πιο ειδικά της νομαδικής κτηνοτροφίας – μικραίνει την έκταση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και πολλαπλασιάζει τον αριθμό τους.
- **Πολλαπλασιασμός των ιδιοκτητών γης.** Αίσθηση του χώρου και ανάγκη της “επικράτειας” – της γης που συνολικά κατέχουν – και οφείλουν να προασπίσουν – πολλοί καλλιεργητές γης.
- **Το κοινό συμφέρον οδηγεί σε κοινό τρόπο προάσπισής του.**

Η Φάλαγγα των Οπλιτών

- Στο στρατιωτικό πεδίο όλα τα παραπάνω εκφράζονται με την **ΦΑΛΑΓΓΑ** των οπλιτών.
- **Οπλίτες** είναι κυρίως οι μεσαίοι ιδιοκτήτες γης.
  - Αυτοί που δεν έχουν τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις που θα τους έδιναν τις δυνατότητες της αριστοκρατίας (εκτροφή αλόγων λ.χ.),
  - τα εισοδήματά τους όμως τους επιτρέπουν να έχουν αρκετό ελεύθερο χρόνο – για να μετέχουν στη λήψη πολιτικών αποφάσεων αλλά και να εκπαιδεύονται στα του πολέμου – και τη δυνατότητα αγοράς όπλων (πανοπλίας, δόρατος, ξίφους, εξάρτησης, ασπίδας).

Οι Οπλίτες συγκροτούν συμπαγή κοινωνική και πολιτική ομάδα

- Η ισχύς της νέας αυτής κοινωνικής ομάδας στηρίζεται στη **συλλογικότητα**.
- Τα κοινά συμφέροντα, οι κοινές δυνατότητες, η διαχείριση των κοινών υποθέσεων που αφορούν αυτούς τους ίδιους αλλά και το σύνολο της μικρής επικράτειας στην οποία λειτουργούν οι περιουσίες τους, τους ενώνουν σε συμπαγή κοινωνική και πολιτική ομάδα.

Φάλαγγα: μετάφραση της συλλογικότητας στο πεδίο της μάχης

- Στο πεδίο της μάχης αυτό εκφράζεται με νέο τρόπο πολέμου.
- Η Φάλαγγα είναι μια παράταξη πολεμιστών, οπλισμένων με ομοιόμορφο τρόπο που εξαρτώνται ο ένας από τον άλλο: η ασπίδα του ενός προστατεύει τον διπλανό του ακριβώς στην πλευρά από την οποία ο τελευταίος χειρίζεται το όπλο του για να επιτεθεί στον εχθρό.

Συσχετισμός της Φάλαγγας με τη Δημοκρατία και την Πολιτική

- Στην πολιτική η νέα αυτή κατάσταση γεννά ένα νέο καθεστώς. Την αρχαία ελληνική ΠΟΛΗ (ΠΟΛΙΣ*).
- Προκύπτει επίσης και η έννοια της ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ : της συλλογικής δηλαδή διαχείρισης των υποθέσεων του πολέμου και της διαχείρισης των κοινών.
- Η υποχρέωση και το δικαίωμα συμμετοχής στην προάσπιση της ΠΟΛΗΣ – η συμμετοχή στη φάλαγγα – είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή στα ΚΟΙΝΑ, δηλαδή στην διακυβέρνηση της ΠΟΛΗΣ, δηλαδή στην ΠΟΛΙΤΙΚΗ.

Ειδική Βιβλιογραφία

- Sidebottom Hary, *Ancient Warfare. A Very Short Introduction* (2005).
- Hanson Victor Davis, *Hoplites. The Classical Greek Battle Experience* (1993).
- Hanson Victor Davis, *Wars of the Ancient Greeks* (2006).
- Hamblin William, *Warfare in the Ancient Near East to 1600 B.C.* (2006).

Ασκήσεις Αυτοαξιολόγησης

1. Να περιγράψετε την ανάπτυξη της φάλαγγας των οπλιτών στο πεδίο της μάχης.
2. Να εξηγήσετε την διαίρεση του κλασσικού ελληνικού κόσμου σε μικρές αυτόνομες ή και ανεξάρτητες εδαφικές ενότητες.
3. Σε ποια σημεία υπερέχει η φάλαγγα των οπλιτών της προγενέστερης μορφής πολέμου – εκείνης της σχεδόν οικογενειακής σύγκρουσης μεταξύ ισχυρών αριστοκρατικών γενών (ομηρικός πόλεμος).

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γεώργιος Μαργαρίτης, «Πόλεμος και πολιτική. Αρχαιότητα. Ο πόλεμος στην εποχή του Χαλκού. 3^η χιλιετηρίδα – 1^η πριν το έτος μηδέν». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014.

Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS228/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος 2^{ου} μαθήματος

Επεξεργασία: Γαβριέλα Λ. Μαζαράκη
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό Εξάμηνο 2013 – 2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

